

Реферат на тему: "Аналіз кіноповісті Довженка "Україна в огні""

Олександр Довженко

АНАЛІЗ КІНОПОВІСТЮ. ІІ. ДОВЖЕНКА "УКРАЇНА В ОГНІ"

Кіноповість "Україна в огні" — один із найсильніших, найбільш вражаючих творів української літератури про трагедію народу в роки другої світової війни та й упродовж усієї своєї історії.

Саме Україна прийняла на себе перші удари загарбників; найстрашніші і найбільші битви, відбувалися на її полях, і вся вона палає у вогні та стражданнях.

Ці картини з жалем і болем, а ще більше з жагучою ненавистю до ворогів змальовує автор: "Горять жита на многі кілометри, палають, топчуться людьми, підводами... Ревуть аероплани. Мечуть бомби. Розсипаються вершники по полю, мов птиці... Крик, і плач, і височенний зойк пораних коней". Повна розгубленість серед населення, розгубленість у військах перед раптовою залізною навалою... Сини Купріяна Хуторного, одного з героїв кіноповісті, стали дезертирами, повернулися додому і виправдовуються перед батьком: "У нас, тату, — генерал пропав. Застрелився, бодай його сира земля не прийняла.. Розгубилися ми... Мости, тату, зірвані. Плавати не вміємо".

Письменник дошукується причин зрадництва і говорить про них у прямих авторських зверненнях до читача. Ці слова звучать гнівним обвинуваченням державній політиці за виховання молоді: "У грізну велику годину життя свого народу не вистачило у них ні розуму, ні великості душі. Під тиском найтяжчих обставин не одійшли вони на схід зі своїм великим товариством, що йому потім судила доля здивувати світ своїми подвигами. Звиклі до типової безвідповідальності, позбавлені знання урочистої заборони і святості заклику, мляві їх натури не піднялися до висот розуміння ходу історії, що кликала їх до велетенського бою, до надзвичайного. І ніхто не став їм у пригоді з славних прадідів історії, великих воїнів, бо не вчили їх історії. Не допомогли їй близькі рідні герої революції, бо не шанували їх пам'ять у селі. Серед перших ударів долі загубили вони присягу свою, бо слово "священна" не дзвеніло в їх серцях урочистим дзвоном. Вони були духовно беззбройні, наївні й короткозорі".

Про таку ахіллесову п'яту українського народу знають навіть вороги. Німецький офіцер Ернст фон Крауз говорить своєму синові: "Ці люди абсолютно позбавлені вміння прощати один одному незгоди навіть з ім'я інтересів загальних, високих. У них немає державного інстинкту... Ти знаєш, вони не вивчають історії. Дивовижно. Вони вже двадцять п'ять літ живуть негативними лозунгами одкидання бога, власності, сім'ї, дружби! У них від слова "нація" остався тільки прикметник. У них немає вічних істин. Тому серед них так багато зрадників..."

Війна підняла на ноги всю Україну. Тисячі біженців, перевалено жителів міст, їхали

на схід. А селяни, прив'язані "тисячолітніми узами до землі", не могли всі виїхати, тому дивилися услід від'їжджаючим і говорили: "А куди ж вони ото їдуть, бодай їм добра не було! Щоб вони бігли й не переставали! Та нащо ж їх везуть машинами? Може б, машини та на щось інше пригодилися!"

Ті, що їхали в тил, питали один одного: "Слухайте, чому вони не тікають? Ви бачите? Вони не тікають? — Ну, ясно. Чого ж їм тікати? Вони ждуть німців".

Так розколювалася нація зсередини, і Іде ще один із трагічних наслідків війни, який переживатиме народ ще довгі роки по війні. А з наближенням фронту іще більше поглибилася прірва між тими, хто їхав у тил, і тими, хто йшов чи залишався: "Пролітали вантажні машини різних снабів, зоенторгів, управлінь, поставчань. Холодні, злі шофери, здавалось, не бачили нічого на дорозі. Не бачили й пасажери. Чимало серед них було нікчемних людей, позбавлених глибокого розуміння народної трагедії. Недорозвиненість звичайних людських відносин, скука формалізму, відомственна байдужість чи просто відсутність людської уяви і тупий егоїзм котили їх на державних гумових колесах мимо поранених".

Але найстрашніше було те, що "державні діячі середньої руки", втікаючи самі, звинувачували інших у паніці, приховували правду. Василь Кравчина, почувши розмову голови виконкому одного містечка Н. Лиманчука з двома дівчатами про відступ, з гіркотою вигукнув їм: "Тікайте, сестри мої, тікайте. Бо прийдуть німці, понівечать вас, заразять хворобами, поженуть у неволю, а цей незгораємий шкаф,— показав Василь на голову,— що збирається тікати, повернеться потім та й судитиме вас за розпусту".

Так і сталося потім з героїнею твору — Христею й сотнями інших дівчат, яким довелося пройти всі кола фашистського пекла, а потім ще й постати перед судом холодних та бездушних "незгораємих шкафів", які вирішили, що саме вони — провідники державної політики, лінії партії.

Довгою, дуже довгою була війна. І крові пролилося багато, як зазначає письменник, "більше ніж би могло пролитись. І страждань".

Автор показує усю глибину народного горя в окупації — довелося й орати замість коней та волів, і віддавати цвіт нації — найкращих, юнаків та дівчат — у Німеччину на каторжні роботи, зазнавати принижень, гинути у вогні пожеж, під дулами фашистських автоматів, на шибеницях. Ось лише один з таких страшних епізодів, змальованих у кіноповісті. Ернст фон Крауз, переслідуваний партизанами, погано спав. А розплата за це була страшна: "Сотні нещасних людей, розстріляних, покалічених, з вирізаними на грудях і на лобі зірками, згоріли тієї ночі в селі, замкнуті в палаючих клунях і церквах. Розплатилися за німецький хворобливий сон тяжкими муками у вогні українські діти".

Невблаганна війна не раз і не двічі прокочувалася українською землею, збільшуючи число жертв і розруху. Автор подає зловісний пейзаж, від якого стає, моторошно: "Димом сходили обрії. Вогняні вали з громом і гуркотом не один раз перекочувалися із сходу на захід і з заходу на схід. Мертві танки чорніли на полях грізними своїми тушами, неначе вимерлі страховища в пустелі. І куди не поїхати, куди не піти,— всюди несло духом непохованого людського трупу. Міновані нескошені поля

були сповнені зловісних таємниць".

А якою стала улюблена Довженкова ріка! "Вона була збещена, зґвалтована і спотворена ворогами.

Вода текла в ній каламутна й кривава, з дохлою рибою, трупами й іншими останками страждань... І грязь, і каламуть, і кров у річці, і смерть! Це була вже не річка, а стік нечистот".

Безмірною була трагедія простих, рядових наших воїнів, які прийняли на свої плечі увесь тягар битви за рідну-землю. Цих боїв не витримували ні звірі, ні птахи, ні плазуни: "Такий страшний був світ у бою. Одна лише людина могла витерпіти бій..."

Опис бойових дій займає у Довженка кілька сторінок. Але це біль зраненого серця, це крик душі: "Люди, схаменіться!" Побачене, відчуте й пережите письменник пропускає через призму мистецького сприйняття і з великим талантом подає читачам: "Повітряні хвилі й буйні завихрення од пролітаючих великих снарядів і вибухів мін зривали людей з землі, крутили їх угорі, як осінній лист, і кидали на землю.

Все повітря прийшло в шалений рух, все воно, вся атмосфера звучала, ревла, вибухала, крикала і гриміла тисячами громів, повітря горіло. На бійцях загоралися сорочки.

...Сім раз сходилися бійці з противником. Сім найтяжчих німецьких атак одбили вони вщент, в порошок, в дим. Тридцять шість ворожих танків палало вже перед ними і позносило до неба грізну їхню славу. Труп ворожого лежало між танками множество".

І таких смертельних боїв було безліч, а закінчувалися вони найчастіше одним:

"Все віддали. Все до останньої нитки. Поквиталися з життям, з війною, з ворогами на всю силу. Не мудрували, не ховались по резервах і тилах, не обростали родичами на простих своїх артилерійських постах. Не видушували з малих своїх талантів великої користі, ...не любили виставлятися напоказ ні в цілому вигляді, ні в пораненому, ні в яких доблестях..."

Автор наживає цих героїв поіменно, а за ними постає весь героїчний народ, який грудьми захистив землю від фашистської орди.

У цьому списку, відповідно до історичної правди, ми бачимо не лише прізвища українців, а й росіян, грузинів, представників різних національностей, усіх, хто плечем до плеча воював проти німецько-фашистських окупантів. Тому безпідставним видається звинувачення О. П. Довженка в націоналізмі (в гіршому розумінні цього слова).

Письменник захоплюється мужністю своїх героїв, прославляє їх подвиг у віках, хоч серце його при цьому обливалося кров'ю за марно втраченими силами і життями.

"Як билися люди! Немов цілі століття незламної упертості і бойових щедрот розкрилися раптом в Вернигорах, Труханових, Вовках і Якимахах. Рідна батьківська земля умножила їх гнів і силу бойового запалу. Вони немов уросли в землю, і коли німці були вже зовсім близько, вони встали як один і пішли в атаку якраз проти середини грізного німецького валу".

Отже, письменник у кіноповісті "Україна в огні" з переконливою прямоотою і великою художньою майстерністю розкрив трагедію українського народу в найбільшій

світовій війні. Висновок у читачів може бути лише один — таке не повинно повторитися!

Але не тільки війна в полі зору художнього дослідження письменника. Він з усім жаром серця, чутливого до несправедливості, засуджує більшовицьку концепцію класової боротьби. Саме ця теорія, впроваджувана в практику, породила репресії, страх людей, недовіру один до одного, моральне спустошення душі, догматизм і бездуховність. Прикладів цього ми знайдемо в кіноповісті чимало.

Ось прокурор партизанського загону Лиманчук дізнався, що партизани захопили в полон жінку італійського офіцера Пальми Христю. Він дуже зрадив (!?) і відразу заочно присудив їй до розстрілу як підлу зрадницю вітчизни. Лиманчук "недавно прибув до загону з Великої землі з високою місією чинити в самому пеклі боротьби справедливий суд над підлими відступниками, запродавцями, націоналістами-душогубами та іншим пропащим людом. Він був людиною великої кришталевої чесності і такого ж душевного холоду, який помагав йому не втрачати, як він казав, лінії ні за яких обставин..." Хоч перед цим ми бачимо цього "незгораємого шкафа" втікаючим. І при цьому він звинувачує дівчат у паніці, обманує й заспокоює, що місто ніколи не здадуть. Тепер він "чистий", а ті, хто побував в окупації,— ні.

Жертви війни, мучениці, як Христина Хуторна, правомірно задають питання своїм суддям: чому ж вони вирости не горді, не достойні і не свідомі? І самі ж дають відповідь, що до війни "міряли дівочі... чесноти головним чином на трудовень і на центнери бурякові...", не дбаючи про виховання гідності та духовний розвиток.

Цікавий напружений діалог Лавріна Запорожця і Максима Заброди на колючому дроті концтабору. Обидва вони українці, але між ними прірва: розкуркулення, страждання на чужині, голод і холод Сибіру з одного боку та віра в справедливість ідей "вождів пролетаріату" з другого.

Україна — єдина в світі країна, де не вивчають як слід історію власного народу, де люди не знають і не шанують своїх героїв. То ж звідки взятися патріотизму, відданості й мужності в людині—безбатченкові? Ось на цьому наголошує письменник. Він вірить, що такі жорстокі уроки історії не пройдуть даремно.

Незважаючи на жахливі картини боїв і страждань, змальовані автором, кіноповість "Україна в огні" залишає якесь світле враження. Може, завдяки тому зворушливому сімейному мотивові, що нагадує Шевченкове "Садок вишневий коло хати...". О. Довженко показує багату на дітей і щасливу довоєнну родину Запорожців, яка дружно співає улюблену материну пісню "Ой, піду я до роду гуляти. А у мене увесь рід багатий..."

На чолі роду — голова колгоспу Лаврін Запорожець. Мати Тетяна Залорощиха — центр родини, її душа. Сини: Роман — лейтенант прикордонних військ, Іван — артилерист, Савка — чорноморець, Григорій — "майстер урожаю", Трохим — рільник, щасливий батько п'яťох дітей. А ще "дочка Олеся — всьому роду втіха. Тиха, без єдиної хмаринки на чолі, майстриця квітів, чарівних вишивок і пісень". І пасічник дід Демид, колишній чорноморець, з "божественною білою борозою", якому "хочеться їхати в

чисте поле літа доганяти".

Дружну, роботящу родину розсіяла війна. У перші ж дні вона забрала життя в сміливого, але нерозважливого Савки, поранила маті}), кинула у вир боїв синів. Батька Лавріна Запорожця чекало гірше за смерть — звинувачення у зрадництві, бо він на прохання громади став старостою. Примушував людей орати землю, тягнучи ярмо замість коней — щоб зліші були, не корилися ворогові та йшли в партизани. Склавав список найкращих сільських парубків та дівчат для відправки в Німеччини, додавши при цьому знак партизанам, які могли визволити молодь. Селяни вирощували хліб, худобу, але все це десь зникало. Лаврін хоч таким чином виконував, священний обов'язок боротьби із фашистськими зайдами. Але знайшовся зрадник — і ось уже Запорожець за колючим дротом концтабору. Сила любові до життя і ненависті до ворогів допомогла йому разом із товаришами звільнитися. Але що ж далі? А далі — страшно. І у своїх, у партизанів, які знали лише зовнішній бік справи, що цей чоловік — староста, він — зрадник. Свідків немає — уся Тополівка згоріла. За всі свої страждання, за свій патріотизм і добрі справи Лавріна чекає лише ганебна смерть запродавця. Така неприкрита правда життя. Тільки випадок рятує цю мужню людину від смерті — приїжджає з-за Дніпра його син Роман, командир партизанського загону.

Не оминула й дочки Олесі лиха година, поносила по німецьких полонах. І хай ніхто не питає, якою ціною добралася вона додому. "Вона була вже не красива не молода, не чорнява. У неї було сиве волосся і брудні, вимучені руки, з усіма слідами холоду, голоду, лісу, байраків, земляних ям і нужди". Її врятувала "мудра невмируща воля до життя роду, оте велике й найглибше, що складає в народі його вічність".

Закінчується кіноповість так, як і починається — щасливою зустріччю хоч і поріділого, але багатого на красивих та сильних людей роду Запорожців. Знову лунає улюблена материна пісня, хоч і без неї (мати загинула разом зі своїм селом). Тепер уже Олесі, як хранительниці роду, доводиться проводити на війну свій рід: "А рано-вранці Олеся знов проводжала на війну весь свій рід, аби ніколи не подумали лихі люди, що не був він щедрим на кров і вогонь, послані йому ганебною історією Європи".

Отже, рід залишився жити, і це глибокий довженківський символ безсмертя українського народу.

Про жіночі образи твору дуже проникливе написав відомий літературознавець Б. Степанишин.

Усе краще, що є в українському етносі, Довженко втілює у величних, прекрасних образах жінок. Зауважимо: всі вони трагічні і всі уособлюють та конкретизують загальний образ України. Це їй берегиня роду — Тетяна Запорожчиха, і її дочка Олеся, Христя Хуторна, Мотря Левчиха й інші.

Усі жінки змальовані автором з великою симпатією, та Олеся найближча його серцю: мабуть, це його ідеал української дівчини. Красива і чепурна, невсипуща в роботі і скромна, цнотлива й співуча. Олеся "співала так голосно і таїс прекрасно, як не снилось, ні одній припудреній артистці". Взагалі була "вона тонкою, обдарованою натурою, тактовною, доброго, роботящою і бездоганно вихованою чесним родом".

Велика патріотка своєї нації, Олеся глибоко переживає всенародну біду — окупацію. Вражена —. нападом фашистів, притуливши руки до грудей, вона чисто по-жіночому вигукує: "Ой Боже мій! Що ж воно буде з нами?" З "нами" — це з родом, рідним селом, усією Україною. Вважаймо, що цей вигук болю вустами Олесі вирвався з грудей всього українського народу.

Є в повісті незвичайно смілива сцена, не властива українській літературній і моральній традиції, коли Олеся, не бажаючи бути погвалтованою кимось з окупантів, свідомо пропонує себе першому з наших воїнів, що відступають (ним виявився Василь Кравчина). Треба бути великим майстром художнього слова та ще й неабияким психологом, щоб не збитись у цій сцені на голу еротику чи фальшиву сентиментальність. Опис ночі-зустрічі Олесі і Василя займає понад чотири сторінки, і це чи не найкращі, найпоетичніші сторінки повісті. Перша ніч незайманих дівчини і парубка, в яку вони перед Богом і собою стали чоловіком та жінкою, описана в народному, пісенному дусі.

...Багато освідчень у коханні і у вірності шлюбу дала нам класична і сучасна українська література, але таке ми почули вперше.

Не випадкове ім'я головної героїні. Незвичайно сильні українські жіночі характери під таким же іменням Олеся були в П. Куліша, Б. Грінченка, А. Чайковського та інших прозаїків і поетів України.

Усі жіночі образи повісті трагедійні, а образ Христі Хуторної серед них — найтрагічніший, бо її привселюдно в партизанському загоні суджено за щирість і правду, за добре слово про свого чоловіка, італійського офіцера.

...Коли Христю вели на. жахливе незаконне судилище, "вона ледве йшла. Все її молоде тіло утратило свою силу й ніби розтало. Вона немов падала з великої висоти на землю в страшній свідомості, що парашут за спиною не розчинився і вже тепер їй ні спинитися, ні крикнути, ні покликати. Земля невблаганно тягла її до себе".

Відвертість Христини збивала прокурора з пантелику. На запитання: "Де твоя національна гордість, де твоя людська гідність? Де твоя дівоча честь?" — ...Христя з гідністю каже: — Я знаю, що не вийти мені звідси живою... Так скажіть мені хоч перед смертю, чому ж оцього в мене нема? А де ж воно, людоньки? Рід же наш чесний... Яка я повія? Мучениця я. Сльозами проводжала вас, сльозами і стрічаю. Чому я виросла не горда, не достойна і не гідна? Чому в нашому районі ви міряли наші чесноти на трудовень і на центнери бурякові? Націоналістка я? Яка там?

Я не признала вас за свого суддю: я пам'ятаю вас. Ви прошмигнули через наше село. Я наливала вам воду в радіатор, а ви лаялись так голосно й гидко. Я плакала тоді і, плачучи, запитала вас, чи будуть фашисти в нашому селі: може б, я втекла? Пам'ятаєте, що ви мені сказали? Ви назвали моє питання провокаційним. От я й осталась під німцем, повія і стерво. От ви чисті, а я ні. От ви презираєте мене, загрожуєте смертю. А я хочу вмерти, хочу! Чим ви можете покарати мене?"

Так з підсудної Христя стала обвинувачем свого судді й силою народної правди засудила його до вічної ганьби як людину Несправедливу, брутальну й глибоко

аморальну, як прокурора окупаційного режиму.

Олеся і Христя — два основні компоненти образу України: перша — її поетична душа, а друга — її трагічна доля.

Виразність і емоційність образів дівчат посилює материнське слово-плач.

"Донечко моя,, до останнього подиху свого молитимусь я зорями вечірніми і ранішніми, щоб обминуло тебе горе лихе і лихая наруга. Щоб вистачило тобі силоньки у неволі, щоб не покинула тебе надія, голубонько моя..." — тужили — Тетяна Запорожчиха, пригортаючи до себе дочку востаннє перед від'їздом на примусові роботи в Німеччину.

Читаючи це хвилююче материнське напучування, що так зворушує серце, ми вчуваємо з сивої, тисячолітньої давнини прадавні наші українські плачі: від плачу Ярославни до сучасних "плачів" Оксани Лятуринської і Тодося Осьмачки.